

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

Аннотація: В статті розглядаються механізми комунікації між виробниками масової інформації (ПМІ) та органами влади. Представлено пропозиції щодо уточнення правового статусу ПМІ. Детально розглянуті питання доступу до публічної інформації та розповсюдження суспільно необхідної інформації.

Ключеві слова: засоби розповсюдження масової інформації, правовий статус виробника масової інформації, доступ до публічної інформації, інформованість про діяльність органів влади, комунікації між суспільством та владою.

Abstract: This article concerns the communication mechanisms between the media producers and authorities. The author makes proposals to clarify the legal status of media producers. The issues of access to public information and distribution of the public information are also considered.

Key words: means of distributing media, the legal status of media producer, access to the public information, information on government activities, communication between society and government.

УДК 004.738.5:34

ПОЛІЩУК Ігор Іванович

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНТЕРНЕТ-ЗМІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Визначення правового статусу інтернет-ЗМІ є одним із актуальних питань нормативно-правового забезпечення діяльності ЗМІ в Україні. Разом із тим, сьогодні тема статусу та гармонізації міжнародних і національних правових норм щодо інтернет-ЗМІ майже не розроблена [1]. Визначення та юридичне закріплення єдиного погляду на правовий статус інтернет-ЗМІ дало змогу б увести їх діяльність у правове поле та забезпечило б правовий захист їх власників та користувачів. Сьогодні друковані засоби ма-

сової інформації, посилаючись на мережеві матеріали, створюють передумови або порушують законні права та інтереси окремих фізичних чи юридичних осіб, інтереси держави, що утворює підстави для юридичної відповідальності. Адже у випадку, якщо опублікована ними інформація виявиться неправдивою, жодні посилення на інтернет-видання, як на першоджерело інформації, не знімуть із газети або телекомпанії їх вини. Байдуже ставлення самих інтернет-ЗМІ до визначення солідарної позиції стосовно регулювання їхньої діяль-

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

ності є додатковою перешкодою на шляху вирішення проблеми. Отже це питання є досить актуальним у контексті захисту законних прав, свобод та інтересів людини, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання суспільних відносин, що виникають під час застосування мережі Інтернет, досліджували вітчизняні науковці у сфері інформаційного права, зокрема Т.Шевченко, Г.Краснотуп, О.Целуйко, О.Баранов, В.Іванов, О.Кузнєцова, В.Кохан та інші. Аналіз правової літератури та судової практики свідчить, що стосовно проблеми правового визначення статусу інтернет-ЗМІ немає єдиної думки. Така позиція характерна як для українського, так й іноземного законодавства.

Метою статті є уточнення правового статусу та регламентації функціонування інтернет-ЗМІ в законодавстві України, а також дослідження практики вирішення цієї проблеми в законодавстві іноземних держав.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 4 ст. 20 Закону України “Про інформацію” порядок створення (заснування) та організації діяльності окремих засобів масової інформації визначаються законодавчими актами про ці засоби. На сьогодні питання статусу інтернет-ЗМІ є неврегульованим у повній мірі, оскільки вони не мають єдиного правового визначення, а їх ознаки визначаються лише в окремих нормах вітчизняного законодавства [2].

Тож, пропонуємо окреслити загальне коло ознак, що характеризують

засоби масової інформації як такі. Відповідно до ст. 12 чинного Закону СРСР “Про пресу та інші засоби масової інформації” під засобами масової інформації розуміються газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Оскільки інтернет-ЗМІ формально найбільш наближені до друкованих засобів масової інформації, то звернемося до відповідного закону [3]. Стаття 1 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” зазначає, що під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію [4].

З огляду на нормативні визначення доходимо висновку, що засоби масової інформації у мережі Інтернет теоретично повинні мати такі ключові ознаки:

- публічність;
- розповсюджують масову інформацію;
- періодичність;
- стала назва;
- сфера поширення;
- мають статус видання;
- зареєстровані в установленому законом порядку.

Першою ознакою є публічність, тобто можливість вільного доступу, необмеженої кількості осіб до інформації, яка міститься у засобах масової інформації. Такий доступ повинен повністю виключати перешкоди чи

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

обмеження в ознайомленні із змістом будь-яких матеріалів. Окремо щодо інтернет-ресурсу така позиція закріплена в Декларації про свободу комунікації в мережі Інтернет, де зазначено про “неможливість заборони доступу (блокування або фільтрації) до будь-яких ресурсів в інтернеті, незалежно від кордонів (за винятком обмежень, що встановлені законними рішеннями компетентних державних органів)”.

З огляду на те, що безпосереднім об’єктом засобів масової інформації є саме інформація, публічність тісно пов’язана з другою ознакою, з ознакою масовості. Відповідно до Закону України “Про інформацію” інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Відповідно до абзацу 1 ст. 2 Закону “Про пресу та інші засоби масової інформації” під масовою інформацією розуміються публічно розповсюджені друковані, аудіо- та аудіовізуальні повідомлення і матеріали. Закон України “Про інформацію” визначає масову інформацію як таку, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Важливою характеристикою інформації є її законність. Законність полягає у тому, що інформація не порушує та не суперечить законним правам, свободам та інтересам людини, правам та інтересам юридичних осіб, інтересам держави. Зокрема, у статті 1 Плану заходів щодо забезпечення безпечного користування Інтернетом від 1 січня 1998 р., прийнятого Європейським Союзом, надається тлумачення поняття “матеріали протизаконного

змісту”. Під матеріалами протизаконного змісту розуміються такі, що стосуються: національної безпеки (інструкції із виготовлення вибухових пристроїв, з незаконного виробництва наркотиків, інструкції з проведення терористичних акцій); захисту неповнолітніх (образливі форми маркетингу, сцени насильства, порнографія); захисту людської гідності (підбурювання до расової ненависті або расової дискримінації); економічної безпеки (шахрайство, інструкції по піратському використанню кредитних карток); захисту інформації (діяльність комп’ютерних хакерів); захисту приватного життя (недозволене розголошення персональних даних, електронне переслідування); захисту репутації (наклеп, незаконна порівняльна реклама); інтелектуальної власності (недозволене поширення товарів, захищених авторським правом). Стаття 3 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” передбачає, що друковані ЗМІ не можуть бути використані для: закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства чи жорстокості; розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь; розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказування на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його представника.

Третьою ознакою є періодичність, яка полягає у тому, що видання

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

ЗМІ виходить через визначені проміжки часу протягом кожного року кількістю випусків (номерів), що не повторюються за змістом, типово (однотипно) оформлені, нумерованими та/або датованими випусками, які мають загальну назву. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” визнає видання таким, що є періодичним, за умови, якщо воно видає один і більше номерів (випусків) протягом року. Проте в сучасному іноземному законодавстві ця позиція неоднозначна. Так, наприклад, Республіка Вірменія в законі “Про засоби масової інформації” виокремлює ЗМІ, які функціонують за допомогою загальнодоступної телекомунікаційної мережі (мережевого засобу масової інформації), та зазначає можливість їх існування незалежно від регулярності поновлення їх інформації.

Четвертою ознакою є те, що ЗМІ повинні мати сталу назву, що слугує засобом їх ідентифікації та встановлення належності змісту повідомлення чи матеріалів певному джерелу. З огляду на зміст поняття “періодичність” сталою вважається назва, яка залишається протягом не менше двох видань поспіль, що дає змогу простежити їх періодичність.

П'ятою ознакою є сфера поширення. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” наголошує на тому, що сфера розповсюдження друкованого ЗМІ не обмежується. Це означає, що ЗМІ мають право поширюватися як на місцевому, регіональному чи національному рівні, так і на міжнародному.

Стовно шостої ознаки, а саме статусу видання, то можна зазначити

таке. Відповідно до статті 1 Закону України “Про видавничу справу” видання – це твір (документ), який пройшов видавничо-редакційне опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів щодо видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання. Фактично дискусія з приводу того, чи є інтернет-ЗМІ виданням, пов'язана з тим, що, на відміну від засобів масової інформації, для них не існує держстандартів, оскільки законодавство взагалі не визначає інтернет-ЗМІ як такі. Але розглянемо це питання з іншого боку: інтернет-ЗМІ, як і інші повідомлення й матеріали в мережі Інтернет, існують лише в електронному варіанті і можуть створюватися та відтворюватися лише за допомогою електронних пристроїв. Отже, інтернет-сторінка в окремому інтернет-виданні з огляду на те, що вона має сталу форму оформлення, може розглядатися як електронний документ, що відповідно до статті 5 Закону України “Про електронні документи” є документом, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Таким чином, інтернет-видання можна вважати електронним виданням – електронним документом, який пройшов редакційно-видавниче оформлення, має вихідні відомості та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді; а отже його обов'язкові реквізити та порядок оформлення підпадає під ре-

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

гламентацію держстандарту України № 7157:2010 “Видання електронні: основні види та вихідні відомості”, затвердженого Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 березня 2010 р. № 85 “Про затвердження національних стандартів України, змін до національних стандартів України та скасування чинності нормативних документів”.

Сьома ознака, яка є найбільш проблемною, – реєстрація інтернет-ЗМІ. Важливою складовою легалізованого функціонування інтернет-ЗМІ є їх реєстрація, про що наголошує стаття 11 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”. Таким чином, діяльність засобів масової інформації в Україні можлива лише після отримання встановленого законодавством дозволу. Проте це питання є досить дискусійним. Так, на думку медіаюриста Т.Шевченка, реєстрація інтернет-видань, навіть добровільна, не відповідає світовим стандартам свободи преси. “А якщо говорити термінами Європейської конвенції з прав людини, подібна реєстрація не є необхідною в демократичному суспільстві. Навіть добровільна реєстрація може бути першим кроком на шляху до контролю за інформацією в інтернеті, тому цього кроку краще не робити” [8]. Однак, спочатку необхідно визначитися, чи можлива юридична реєстрація інтернет-ЗМІ в Україні. Розглянувши зміст Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” від 16 листопада 1992 року, Постанови Кабінету Міністрів України від

17 листопада 1997 року № 1287 “Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів” та Наказу Міністерства юстиції України від 21 лютого 2006 року № 12/5 “Про затвердження положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні та Положення про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб’єктів інформаційної діяльності”, можна стверджувати, що фактично реєстрація інтернет-видань можлива, оскільки їх власники можуть надати інформацію, яка вимагається для цього законом [4; 7].

З іншого боку, на практиці суть реєстрації полягає у таких процедурах, як контроль та ідентифікація власника у разі виникнення питань відповідальності за порушення.

Про це свідчить і судова практика. Так пункт 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 зазначає, що якщо недостовірна інформація, що порочить честь, гідність чи ділову репутацію, розміщена в мережі Інтернет на інформаційному ресурсі, зареєстрованому у встановленому законом порядку як засіб масової інформації, то при розгляді відповідних позовів судам слід керуватися нормами, що регулюють діяльність засобів масової інформації. Таким чином досить самої реєстрації інтернет-сайту, на якому знаходиться інформація, аби визнати його інтернет-ЗМІ [8].

Не можна залишити поза увагою і рішення Європейського Суду з прав людини від 10 жовтня 2013 року у справі “Delfi проти Естонії”, який по-

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

становив притягнути до відповідальності видавців веб-сайтів, де анонімні користувачі залишали під статтями образливі коментарі з огляду на те, що саме видавці несуть відповідальність за інформацію на їхніх сторінках.

Викликає інтерес практика судів США щодо визнання видавцями інтернет-ЗМІ провайдерів, що, в разі порушення законодавства. Означає притягнення саме їх до відповідальності, оскільки саме вони створюють умови поширення такої інформації серед споживачів їх послуг.

Враховуючи наведені аргументи, вважаємо, що діяльність інтернет-ЗМІ достатньо регламентована законодавством України, а отже передбачає можливість притягнення до юридичної відповідальності їх власників за порушення законних прав, свобод та інтересів людини, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Разом із тим, для більш ефективного функціонування системи захисту законних прав, свобод та інтересів людини, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави доцільно здійснити більш чітку регламентацію діяльності інтернет-ЗМІ в окремі норми чи акти. На сьогодні існує кілька думок із цього приводу. Так, наприклад, О.Целуйко у кореспонденції “Передруки у мережі Інтернет: закладення нових судових традицій” [9] зазначає, що “саморегулювання проблеми інтернет-ЗМІ є найдемократичнішим регулюванням”. Він пропонує інтернет-спільності об’єднатися в громадські організації, що будуть вирішувати проблеми, що стосуються статусу та функціонування інтернет-ЗМІ. Іншою досить поширеною дум-

кою є необхідність прийняття закону про інтернет-ЗМІ. Як зазначає Г.Краснотуп [10], сьогодні потрібно вести мову про необхідність підготовки проекту закону “Про засоби масової інформації в мережі Інтернет”. На цьому в своїх дослідженнях також наголошує В.Кохан [11]. Проте, на нашу думку, така новація вимагатиме перегляду та внесення змін не лише до законодавчих актів, що регламентують діяльність ЗМІ, але й до багатьох законів в інших сферах правового регулювання, що потягне за собою цілу низку колізій. Зокрема, В.Кохан також звертає увагу на особливу позицію Англії та США, які взагалі не мають окремого законодавства для ЗМІ. Будь-яка інформаційна діяльність у цих державах регулюється на підставі цивільного, кримінального та іншого законодавства. З огляду на все це вважаємо, що більш конструктивними є такі шляхи вирішення цієї проблеми:

1) ініціювання розгляду Конституційним Судом України Закону СРСР “Про пресу та інші та інші засоби масової інформації” (який сьогодні є чинним в Україні) із метою отримання офіційного тлумачення наведеного законодавчого визначення засобів масової інформації у частині “інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації” та надання висновку щодо можливості віднесення до засобів масової інформації періодичних електронних видань.

Такий алгоритм передбачений зокрема у законодавстві деяких іноземних країн, зокрема Вірменії, Азербайджану, Казахстану, Білорусі, США.

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

2) доповнення Закону СРСР “Про пресу та інші засоби масової інформації” та Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” визначенням: засоби масової інформації в мережі Інтернет – це електронні видання, що створені для публічного поширення масової інформації, та діють на підставі свідоцтва про державну реєстрацію.

Висновки. Враховуючи думки науковців та положення вітчизняного законодавства, вважаємо, що в Укра-

їні ЗМІ у мережі Інтернет мають на сьогодні недосконалу за змістом та застарілу за формою правову регламентацію, що призводить до правових колізій, ускладнює правове регулювання сфери мас-медіа, створює передумови до протиправних діянь. Оптимальний шлях визначення юридичного статусу інтернет-ЗМІ є внесення змін, спрямованих на вдосконалення правової бази у сфері функціонування засобів масової інформації у мережі Інтернет.

Список використаних джерел

1. Кузнєцова О. Гармонізація міжнародних і національних правових норм Інтернет-ЗМІ України [Електронний ресурс] / О.Кузнєцова. – Режим доступу: URL: http://lnu.edu.ua/mediaeco/mereg_zmi/kuznecova2.htm.

2. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-12 “Про інформацію” (зі змінами та доп. від 01.10.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

3. Закон СРСР від 1 липня 1990 р. № 1553-1 “Про пресу та інші засоби масової інформації” (зі змінами та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 26. – Ст. 492.

4. Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-12 “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (зі змінами та доп. від 04.07.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

5. Закон України від 5 червня 1997 р. № 319-97 “Про видавничу справу” (зі змінами та доп. від 20.11.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.

6. Шевченко Т.С. Правовий статус Інтернет-ЗМІ в Україні – проблеми, перспективи врегулювання / Т.С.Шевченко // Юридична газета. – 2004. – № 20.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1287

“Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів” (зі змінами та доп. від 15.06.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1287-97>.

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 “Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи” (зі змінами та доп. від 15.06.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

9. Целуйко О. Передруки у мережі Інтернет: закладення нових судових традицій [Електронний ресурс] / О.Целуйко // Українська правда. – Режим доступу: URL: <http://pravda.com.ua/rus/article/2005/06/15/4389271>.

10. Краснотуп Г. Правове регулювання “Інтернет – засобів масової інформації” [Електронний ресурс] / Г.Краснотуп. – Режим доступу: URL: <http://minjust.gov.ua/24640>.

11. Кохан В. Інтернет-ЗМІ в Україні: проблеми визначення нормативно-правового статусу та врегулювання діяльності [Електронний ресурс] / В.Кохан. – Режим доступу: URL: <http://niss.gov.ua/articles/1085>.

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

Аннотация: В статье комплексно проанализированы проблемы правового регулирования интернет-СМИ в Украине и предложены пути их юридического решения.

Ключевые слова: средства массовой информации, информация, электронные издания, сеть Интернет, электронные документы.

Abstract: The article covers the complex analysis of problems of the legal regulation of Internet-media in Ukraine and suggests the legal ways to solve them.

Key words: media, information, electronic edition, Internet, electronic documents.